

La presència franciscana a Mallorca. La minoritat: conventuals, observants, clarisses, caputxins, terciaris, beguines, Religioses...T.O.R. (Segona part)

La presencia franciscana en Mallorca. La minoría: conventuales, observantes, clarisas, capuchinos, terciarios, beguinas, religiosas...T.O.R.

The Franciscan Presence in Mallorca. The Minority: Conventuals, Observants, Poor Clares, Capuchins, Tertiaries, Beguines, Religious...T.O.R.

A les Franciscanes Filles de la Misericòrdia, que a la costura de Biniali
me mostraren de lletra, i a Lluç i a La Real
eren servidors exemplars de la Mare de Déu i dels seus pobres,
i al P. Antoni Martorell, que enriqueix el repertori de l'*Schola Cantorum*
de la Mare de Déu de Lluç, i a tots els amics franciscans del T.O.R., amb agraïment

Josep Amengual i Batle

Misioneros de los Sagrados Corazones de Jesús y María

josep.amengual@msscc.net

72

Resum

En les nou primeres seccions volem oferir una panoràmica sobre el franciscanisme a Mallorca, des dels seus orígens, i abastant les diverses institucions franciscanes, tant femenines (Clarisses, caputxines, tercerols, beguines, Filles de la Misericòrdia) com masculines: (Observants, Caputxins), tant clericals com laïcals (Terciaris), tant eremítiques com claustrals, i en qualsevol grau de reconeixement canònic. Prenem en compte els seus ministeris de predicació, penitència, ensenyament, i missió *ad gentes*, prenent en compte la seva vinculació amb el Beat Ramon Llull. Ho tractam de manera que, en una segona part, el Tercer Orde Regular quedi agombolat en una llarga tradició de la minoritat, segons les crides de la contemporaneïtat.

Mots clau

Minoritat, missió, Catany, Llinàs, Ripoll

Resumen

En las nueve primeras secciones queremos ofrecer una panorámica sobre el franciscanismo en Mallorca, desde sus orígenes, y abarcando las diversas instituciones franciscanas, tanto femeninas (clarisas, capuchinas, tercerolas, beguinas, Hijas de la Misericordia) como masculinas (Observantes, Capuchinos), tanto clericales como laicales (Terciarios), tanto eremíticas como claustrales, y en

cualquier grado de reconocimiento canónico. Tomamos en cuenta sus ministerios de predicación, penitencia, enseñanza, y misión *ad gentes*, tomando en cuenta su vinculación con el beato Ramon Llull. Lo tratamos de forma que, en una segunda parte, la Tercera Orden Regular quede arropada en una larga tradición de la minoridad, según los llamamientos de la contemporaneidad.

Palabras clave

Minoridad, misión, Catany, Llinàs, Ripoll

Abstract

In the first nine sections we want to offer an overview of Franciscanism in Mallorca, from its origins, and covering the various Franciscan institutions, both female (Clairs, Capuchins, Tertiaries, Beguines, Daughters of Mercy) and male (Observants, Capuchins), both clerical and lay (Tertiaries), both eremitical and cloistered, and in any degree of canonical recognition. We take into account his ministries of preaching, penance, teaching, and mission *ad gentes*, taking into account his connection with Blessed Ramon Llull. We treat it in such a way that, in a second part, the Third Regular Order is wrapped up in a long tradition of the minority, according to the calls of contemporaneity.

Keywords

Minority, mission, Catany, Llinàs, Ripoll

Un orde nascut dins la reforma tridentina: L'orde de Germans Menors caputxins

Un dels fruits de les reformes, en temps anteriors al el concili de Trento, es va expressar en fra Matteo Bascio, el qual pel 1520, va promoure una interpretació franciscana més contemplativa, que va eclosionar en l'orde dels frares menors caputxins, anomenats així per la caputxa punxeguda presa dels camaldulesos, que els donaren un suport inicial, i també adoptaren l'obligació de deixar-se la barba. No marginem la inclusió de la minoritat en el títol.

Al cap de més d'un segle, si atenem els tractaments que donava el ministre general dels Caputxins als mallorquins que li havien demanat una fundació del seu orde a Mallorca, ens sembla que dia 8 de maig de 1627, responia als Jurats i al Capítol de la Seu, i els participava que els frares havien d'esperar al capítol general, puix aquella fundació suposava crear una nova província de l'orde.¹ Aquesta pausa es veié agreujada per l'oposició d'alguns ordes existents a Mallorca, especialment dels observants,² com s'oposaven a la segona casa

¹ LL. PÉREZ MARTÍNEZ, *Documentación inédita de algún Pontificado de los siglos XIV a XVII o XVI: D. Baltasar de Borja, Obispo de Mallorca (1625-1630)*, A[manuscrit]. 1950. 160 fulls. CERT-104-5. *Els Certàmens del Seminari Conciliar de Sant Pere*, Palma, Consell de Mallorca. Departament de cultura, 2005, n° 832, p. VIII, f. 96-97, ACM, Actes capitulars, ms. 15755. Es dirigeix als molt il·lustres i molt reverendes persones. Vegeu Actes Capitulars, f. 129v.

² BORDOY, *Cronica Serafica*, f. II, 158v.

dels jesuïtes a la Ciutat. L'any 1634 sumaren les forces els dominics, els framenors, per aconseguir el suport del Capítol, i junts impedir la fundació; però el Capítol l'afavoria, juntament amb la Confraria de Sant Jordi.³ La segona vegada que hi hagué contactes, va ser els anys 1648 i 1650, quan el Gran i General Consell va admetre la fundació dels caputxins, i l'any següent va atorgar passaports als dos d'aquests que havien vingut a Mallorca,⁴ però l'oposició dels framenors va obstaculitzar que la comunitat fos estable. El bisbe Bernat Lluís Cotoner hagué d'intervenir a favor seu diverses vegades. Un breu de Climent X, de dia 5 de setembre de 1671, obrí el camí a la fundació, que tingué lloc, dia 3 d'agost de 1672, en una caseta, fora murada, prop de la Porta de Sant Antoni, en el camí d'Inca.⁵ El fundador, en definitiva, va ser fra Bonaventura Saragossa, tot i que els primers que arribaren a Mallorca varen ser fra Jeroni Costa, germà del Fiscal de Mallorca. Però fins el 1682 no arribaren els religiosos de l'Orde dels Frares Menors Caputxins, que sorgiren d'una gran reforma franciscana.⁶ El seu convent s'aixecà tot seguint els cànons d'austeritat propis del franciscanisme reformat.⁷

Com a oferta de caire social, els caputxins foren innovadors en ciències naturals i històriques, excel·lint fra Lluís de Vilafranca i fra Gaietà de Mallorca.

74

Les caputxines (1662)

La reforma caputxina femenina va arribar a Barcelona l'any 1599, tenia antecedents a Roma, des d'on s'expandia aquest moviment originat per Santa Coleta de Corbie, (1381-1447), que es distingia per la mortificació i l'hàbit, i per una espiritualitat franciscana molt apropiada a Santa Clara, que es va plasmar en unes Constitucions, que foren aprovades per Pius II, l'any 1458, que foren adoptades per les caputxines hispanes, i que foren revisades segons el concili de Trento l'any 1610. En aquest sentit s'han d'entendre les que va promoure Son Àngela Serafina Prat.⁸ A més dels tres vots, s'emetia el quart de clausura,

³ PÉREZ MARTÍNEZ, *Documentación inédita de algún Pontificado de los siglos XIV a XVII: Fr. Juan de Santander, Obispo de Mallorca*, f. 41, 01-06-1634, ARM, Actes del Gran i General Consell, f. 352. Cf. f. 52, 11-04-1636, ARM. Extraordinaris, f. 11r.

⁴ TERRASSA, *Anales de Mallorca*, [IV], p. 142, nota 1, on se remet al Llibre de determinacions del Consell, de 1651.

⁵ TERRASSA, *Anales de Mallorca*, [V], pp. 78-79.

⁶ Ferran VI, Decret, del 18 d'agost de 1746 no va acceptar la fundació dels convents de Porreres i Binissalem, cf. *Miscelánea histórica mallorquina*, I, BLR, I-131, ff. 169-179v., cf., ff. 181r-183r. J. AMENGUAL I BATLE, *Historia de las diócesis españolas*, 16, pp. 464-465.

⁷ C. CANTARELLAS CAMPS, «Los conventos de capuchinos de Palma: desde la estructura barroca a la clasicista», *BSAL*, 39 (1982), p. 203.

⁸ V. SERRA DE MANRESA, «La vida quotidiana de les clarisses caputxines a Catalunya i Mallorca: des de la fundació a les primeres constitucions generals (anys 1599-1927)» *AST*, 75 (2002), pp. 99-100. Vegeu la referència a diverses constitucions hispanes, en la darrera p. Citada, nota 4. No hi consten les del convent de la Ciutat de Mallorca.

per garantir la vida de recolliment i de pregària, que s'observava amb molta cura, si bé, en cas de malaltia la dispensa no era difícil.

Practicaven un exagerat recolliment, fins al punt que qualque monja no coneixia de vista les altres, sinó solament per la veu, ni sabia que la llum del cor venia a través d'una gran finestra.⁹ Comparaven la vida contemplativa a la de la Sagrada Família de Natzaret.

La *Consueta* del convent de la Ciutat de Mallorca fa una detallada narració dels usos i costums de la comunitat:¹⁰ tant els *pia exercitia* seguits per les monges, com les pràctiques de pietat vinculades a l'any litúrgic, junt amb referències explícites als dejunis i penitències, com també l'enumeració de diversos costums o serveis domèstics: els dies de neteja i la manera de cuinar, etc.

Les caputxines tenien un estil de vida molt auster: anaven perpètuament descalces, dormien, sense llevar-se mai l'hàbit, directament sobre fusta, la recitació dels matines a mitjanit, i quan a menjar sovintejaven els dejunis i disciplines, que no deixaven mai, encara que el fred fos molt intens, etc., i, fins als anys immediatament posteriors al Concili Vaticà II, trencaven diàriament el son a mitjanit, i a les dotze anaven al cor per a la pregària de matines i laudes, seguida d'una hora sencera d'oració mental en comunitat.

75

L'embranchida missionera: Col·legis: fra Antoni Llinàs i Massanet (Artà, 22-01-1635-Madrid, 1693)¹¹

El franciscanisme missioner franciscà s'havia obert a Amèrica. Nosaltres ens hem de conhortar en mostrar una nova aportació franciscana, malgrat no sigui exclusiva, com és la més acurada formació dels missioners, d'acord amb una societat més escolaritzada, i més informada de les condicions dels destinataris de la missió: els indis americans. Tanmateix no diríem que la teologia dels segles XVII i XVIII fos més oberta que la del segle XVI i començament del XVII.

⁹ SERRA DE MANRESA, «La vida quotidiana de les clarisses caputxines», 117, on conta el cas exagerat de Sor Marta Noguera Valeri †1830.

¹⁰ Arxiu Conventual, Palma, *Consueta del Real Monasterio de la Purísima Concepción de Religiosas Capuchinas de Palma de Mallorca*. Els darrers afegits són de l'any 1948. SERRA DE MANRESA, «La vida quotidiana de les clarisses caputxines», op. cit., p. 120.

¹¹ A. PICAZO MUNTANER – B. TOUS, «Fray Antonio Llinás y el primer colegio de Propaganda Fide de América», *América y Mallorca. Del predescubrimiento hasta el siglo xx. Miscelánea humanística*. I, B. ESCANDELL (intr.), Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma (Miramar), 1991, Ed. Miramar, Palma de Mallorca: 1991, pp. 115-124. *Evangelitzadors artanencs al Nou Món* (I). Col·laboració A. GILI FERRER, *Bellpuig*, n° 470, (6 de febrer de 1993), pp. 22-23. A. GILI FERRER, «El P. Antonio Llinàs y su entorno familiar», *BSAL*, 36, (1987), pp. 81-98; A. GILI FERRER, *Antoni Llinàs, apòstol d'apòstols*, (Amèrica, l'altra història de les Balears, 4), Palma, [s.n.], 1991. AMENGUAL I BATLE, *Historia de las diócesis españolas*. 16, op. cit., pp. 418-420.

El franciscà Antoni Llinàs i Massanet (1635-1693)¹² és el primer d'una corona de mallorquins que s'escamparen per les regions centreamericanes. En el segle XVII, com companys seus, cridats a Mallorca van obrir les primeres missions a Texas. D'altres, arribats pels volts de la meitat del segle XVIII i s'obriren pas a la Califòrnia.¹³

A fra Llinàs es deu la reorientació més pastoral de l'evangelització a Amèrica i la incorporació de molts mallorquins a aquesta tasca missionera.¹⁴

Cap a Amèrica del Sud: Fra Antoni Oliver Feliu

Fra Antoni Oliver Feliu (Ciutat de Mallorca, 07-02-1711-Buenos Aires, 31-05-1787).¹⁵ Fra Antoni Oliver, volgué donar acompliment a un vot que havia fet en perill de mort, i l'any 1751 emprengué viatge cap a Amèrica, al final del qual va arribar a Lima. Progressivament va anar davallant, fins que va assolir el lloc més meridional de la seva gesta, Buenos Aires, on morí.¹⁶ A més de catedràtic d'humanitats, professió que el va disposar per produir poesia en llatí, castellà i català, i un vocabulari trilingüe,¹⁷ va ensenyar teologia escotista, com ho demostren diverses obres manuscrites.¹⁸

Cap a Amèrica del Nord: Sant Juníper Serra

En aquesta nova etapa dels missioners franciscans mallorquins començarem per esmentar els fundadors de noves missions, com Sant Juníper Serra (1713-1784),¹⁹ que tingué un company de gran qualitat espiritual, Joan Crespí Fiol (1721-1782)²⁰, als quals hem d'unir el

¹² A. PICAZO MUNTANER – B. TOUS, «Fray Antonio Llinás y el primer colegio de Propaganda Fide de América», a *América y Mallorca. Del predescubrimiento hasta el siglo XX. Miscelánea humanística*. I, B. ESCANDELL (intr.), Palma de Mallorca, Ajuntament de Palma (Miramar), 1991, pp. 81-82.

¹³ R. PIÑA HOMS, *Catalanes y mallorquines en la fundación de California*, Barcelona, Laia 1988, pp. 33, 40-42.

¹⁴ J. BECKMANN, «La propagación de la fe y el absolutismo europeo», a H. JEDIN (director), *Manual de historia de la Iglesia, VI: la Iglesia en tiempo del absolutismo y de la Ilustración*, Barcelona 1978, pp. 371-372.

¹⁵ BORDOY, *Crónica seráfica*, f. 294 v- 296v. El manuscrit és al convent de Sant Francesc de Palma (Illes Balears). BOVER, *Biblioteca*, II, pp. 25-28. AMENGUAL I BATLE, *Historia de las diócesis españolas*. 16, op. cit., p. 420.

¹⁶ M. A. POLI, «La Virgen de Luján y su cronista franciscano Fray Antonio Oliver Feliu o.f.m. (Palma de Mallorca 1711-† Buenos Aires 1787)», *BSAL*, 64 (2008), pp. 289-308.

¹⁷ BOVER, *Biblioteca*, II, pp. 26-27, n.º. 835, VIII i XIV.

¹⁸ BOVER, *Biblioteca*, II, pp. 26-27, n.º. 835, X i XII.

¹⁹ Cf. P.-J. LLABRÉS, «Fra Juníper Serra i Ferrer: fill de Mallorca i del seu temps», *Comunicació*, ns. 37-38 (1985), pp. 3-17, especialment, 8-11. El mateix número d'aquesta revista porta altres articles sobre l'apòstol franciscà; cf. B. FONT OBRADOR, *El apóstol de California. Sus albores*. (Spanish-English), Palma de Mallorca, 1989 i «La Sierra Gorda de Fray Junípero», a *América y Mallorca*, 155-170; Id. i N. NEUERBURG, *Fr. Junípero Serra. Mallorca-México-Sierra-Gorda-California*, Mallorca, 1992. L'obra més completa és la de M. J. GEIGER, *The Life and Times of Fray Junípero Serra, O. F. M. Or the Man who Never Turned Back (1713-1784)*, I-II, Washington D.C., 1959.

²⁰ B. FONT OBRADOR, *El P. J. Crespí explorador de la Costa pacífica*. Introducció a l'estudi dels Diaris, transcripció i bibliografia, [Mallorca] 1994.

germà d'orde, Francesc Palou i Amengual (1723-1785), fou historiador,²¹ i el santjoaner, Lluís Jaume, martiritzat el dia 5 d'octubre de 1775, notícia que passà als annalistes del temps.²² Aquests pertanyen a una nova represa, que entronca amb la política més racional, reformadora i expansiva, que va emprendre Carles IV (III), i que tingué notables èxits al llarg de la segona meitat del segle XVIII.

L'estil missioner de fra Juníper, ja des de Sierra Gorda, era evangelitzador i civilitzador. L'aprenentatge d'oficis, com de picapedrer, pintor, fins i tot daurador, eren ensenyats i apresos pels indis, de la mateixa manera que les dones aprenien a cossis, i a tots els era mostrat com sembrar. Les sobres de l'administració ordinària eren invertides en pagar els jornalers, de manera que quan acabaren l'església de Santiago de Xalpan quedaren cabals.²³ Aquesta indicació no és supèrflua, si més no per no caure en l'engany que el *Consejo de Indias* creava dependències i vagueria. Tampoc hem d'oblidar que el realisme dels missioners, i en concret de Sant Juníper Serra, els menava a comprovar que la fe entrava en el cap dels indis a través del ventre. L'afany de fer sedentàries aquelles ètnies trasbalsava la seva ancestral història. I els missioners, com ho sabem clarament de Sant Juníper, seguien el mètode de fer atractiu el cristianisme, de manera que començaven per atraure els infants amb regalets, que també arribaven als adults.

Tanmateix no voldríem rebatre el virrei Bucareli, quan l'any 1772 es queixava que els fons reials eren exhausts, i el que s'invertia en la conversió dels pagans produïa poc efecte.²⁴ No perdem de vista que els franciscans s'afanyaven en estendre l'evangelització; però, ensems, cal defugir el mite que Sant Juníper Serra era un assedegat de celebrar baptismes, mite que dependria de l'existència d'ètnies de població densa. Ni una cosa ni l'altra reposen sobre fonaments documentats.

Fra Rafel Josep Verger i Suau (1722-1790)

Fra Rafel Josep Verger i Suau (1722-1790), el 1782 va ser nomenat bisbe de Monterrey. Al cap de tres anys fou celebrada la seva ordenació episcopal amb *Tedeum* a la Seu.²⁵ Va promocionar l'agricultura, i fins i tot compongué tractats sobre la seva millora. També és

²¹ F. PALOU, *Biografía de Fray Junípero Serra, O.F.M. apóstol y civilizador de los indios pames de la Sierra Gorda de Méjico y de los de la Alta California (1713-1784)*, B. FONT OBRADOR (intr.), Palma de Mallorca, 1977, i F. PALOU, *Junípero Serra y las misiones de California*, J. L. ANTA FÉLEZ, (ed.), Madrid, 1988.

²² AMORÓS, *Relació de algunas curiositats escrites, comensant lo any 1740*, p. 72.

²³ PALOU, *Biografía de Fray Junípero Serra*, op. cit., p. 55.

²⁴ PIÑA HOMS, *Catalanes y mallorquiñest*, op. cit., p. 89.

²⁵ AMORÓS, *Relació de algunas curiositats escrites, comensant lo any 1740*, op. cit., p. 99.

l'autor de mapes de les regions en les quals treballà.²⁶ Un altre missioner distingit va ser el P. Joan Bonaventura Bestard (1763-1831), que treballà a Mèxic, Cuba i altres països.²⁷ Cal que incloguem fra Jeroni Boscana (Llucmajor, 1775-) el qual en la seva tasca d'historiador de la missió, se va interessar per l'etnografia, les creences del indis, de manera que obrí el camí a la ciència de l'antropologia, de la història de les religions, etc.²⁸

Els sants mallorquins

L'evolució en la consciència social i política dels pobles va arribar a crear una consciència identitària ja en el segle XVI. En aquest procés el cronista Bonaventura Serra i Ferragut (1728-1784) va començar a recobrar la memòria de les persones que havien excel·lit en la santedat, entre els quals hi compta els framenors Bartomeu Catany,²⁹ Pere Calafat,³⁰ Rafel Serra,³¹ Antoni Llinàs, adepte del Beat Ramon Llull.³²

De la mateixa manera hi segueixen les clarisses Clara Llull i Esperança Borràs, que, seguint Benet XIV, considera dignes de ser venerades.³³

Predicadors, ss. XVII-XVIII i escolaritzadors i lul·listes

Si la pastoral postridentina va esperar els frares a ser més actius en la predicació per les parròquies, també la mentalitat cisellada per la cultura originada per l'humanisme va fer que els convents fossin indrets d'alfabetització, a l'hora que mostraven la doctrina amb plaquetes que la contenien amb les paraules dividides en síl·labes, i segons les edicions existents.³⁴

En aquests segles del barroc els ordes mendicants es van estendre per diverses poblacions. Els framenors a més d'Inca, obriren convents a Llucmajor, Petra i a Artà, i assumien les clàusules dels jurats locals que els obligava a predicar,³⁵ a fer doctrina, no oblidant el ministeri de la reconciliació, o confessió, la pastoral dels malalts greus i

²⁶ A. PONÇ I FULLANA, *Fr. Rafel Josep Verger i Suau*. Pròleg d'A. TAPIA MÉNDEZ, Mallorca 1990.

²⁷ BOVER, I, 130, pp. 95-98.

²⁸ FONT OBRADOR, *Historia de Llucmajor*, V, pp. 529-533. VEGEU, B. FONT OBRADOR, *El Padre Boscana: Historiador de California*, (Temas Malorquines, 5-6), (Cort), Palma, 1966.

²⁹ B. SERRA FERRAGUT, *Glorias de Mallorca*, I, Imprenta de Miguel Cerdà y Antich, Mallorca, 1755, pp. 212-213.

³⁰ SERRA FERRAGUT, *Glorias de Mallorca*, I, pp. 214-215.

³¹ SERRA FERRAGUT, *Glorias de Mallorca*, I, p. 215.

³² SERRA FERRAGUT, *Glorias de Mallorca*, I, pp. 216-222.

³³ SERRA FERRAGUT, *Glorias de Mallorca*, I, pp. 222-225.

³⁴ J. AMENGUAL I BATLE, *Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política (1572-1962)*, Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics 2002, 131.

³⁵ FONT OBRADOR, *Historia de Llucmajor*. IV, pp. 510-511, 537, on hi ha unes notes sobre les predicacions dels frares.

moribunds.³⁶ Qualque vegada fins i tot ensenyaven filosofia i teologia, comptant amb una biblioteca adequada.³⁷ Així esdevenia també a Petra, on els jurats deien dels frares, que, segons la seva vocació de dedicar-se a la pregària, també oferien «lo fruit ahont habitan, enseyant, predicant, confessant, llegint, ajudant a ben morir y altra cosas pias».³⁸ En el ministeri de la predicació va ser zelós Sant Juníper Serra, segons consta en les seves biografies, que han de servir com a referent general.³⁹ L'estima que despertaven es mostrava en les vocacions i, no ho oblidem, en la voluntat de moltes persones que volien ser enterrades en el convent.⁴⁰

No oblidem com també suscitaren l'adhesió de les terceroles, qualcuna amb fama de santedat.⁴¹ com Predicadors: Sant Juníper Serra Foren elegits dos postuladors framenors, Pere Antoni Riera⁴² i fra Francesc Vic de Superna, els quals dia 6 de febrer de 1747 reberen una assignació de vint-i-cinc lliures mensuals, per a la seva manutenció a Roma. Tanmateix les coses anaven més poc a poc.⁴³

Franciscanisme sense franciscans

Exclaustrats

Mn. Jeroni Bibiloni Llaneras, que va difondre un socialisme utòpic molt acostat al franciscanisme, inspirat en els Fets dels apòstols, i fou obligat pel bisbe a retractar-se.⁴⁴

Els germans Mns. Miquel i Jaume Rosselló i Arrom, influïren molt en el clergat com a professors del Seminari de Sant Pere. Jaume ho fou de llatí i va ser un gran conseller

³⁶ TERRASSA, *Relación [...] de los [...] obispos de Mallorca*, III, cap. XXXIV, f. 37v. El bisbe Vic i Manrique atorgà el permís per a fundar, dia 22-01-1598. ID., *Anales de Mallorca*, [IV], pp. 226-227. CAMPANER, *Cronicón*, 20-02-1598, p. 281.

³⁷ TERRASSA, *Relación [...] de los [...] obispos de Mallorca*, III, cap. XXXIV, f. 38v.

³⁸ VICEDO, *Convento de San Bernardino*, op. cit., pp. 48-49, Llibre de determinacions de Consell, 1601-1616, Arxiu Municipal de Petra.

³⁹ M. J. GEIGER, *Vida y obra de Fray Junípero Serra, O. F. M., o el hombre que nunca retrocedió*. F. FERNÁNDEZ LARGO, (trad.), B. FONT OBRADOR, (coord.), I, Palma, 1987, 32-34, amb el mapa de Mallorca, on hi ha assenyalats els pobles on predicà.

⁴⁰ FONT OBRADOR, *Historia de Llucmajor*. IV, pp. 500-503, 506-508. ROSSELLÓ LLITERAS, *Pergamins [...] Santa Eulàlia*, III, 168, n° 1229, 01-05-1523. l'esmenta expressament; J. ROSSELLÓ LLITERAS, *Els pergamins [...] Santa Creu*, I, 258, n° 560, 15-09-1533.

⁴¹ FONT OBRADOR, *Historia de Llucmajor*. III, p. 496.

⁴² B. ARMENGUAL, *Vida de la V. Sor Clara Coloma Fiol*, Ms. Segons BOVER, *Biblioteca*, I, n° 67, V, pp. 42-43.

⁴³ P. A. RIERA, *Positiones et articulos ad probandum Raymundo Lullio exhiberi et exhibitum fuisse cultum et venerationem a tempore immemoriali*, (Pere Antoni Capó), Mallorca [1747], segons BOVER, seguit per ROSENT-DURAN, n° 339.

⁴⁴ L. PÉREZ MARTÍNEZ, «Intervenciones de Benedicto XIV en la Causa luliana», *Anthologica Anua*, 14 (1966), p. 197.

⁴⁵ P. FULLANA PUIGSERVER, a AMENGUAL I BATLE, (coord.), *Historia de las diócesis españolas*, 16, op. cit., p. 566.

espiritual del Ven. P. Joaquim Rosselló i Ferrà,⁴⁵ mentre Mn. Miquel, va donar qualitat a l'ensenyament de Teologia.⁴⁶

D'abast universal va ser l'antic franciscà, no exclaustrat, Mn. Gabriel Marià Ribas de Pina, fundador de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia, que esmentarem.

Malgrat no disposam d'espai per a tractar-ne, no podem aclucar els ulls a la irradiació dels Terciaris en els antics convents, així com els cultes a Sant Francesc de Palma, i dels altres antics convents, en els quals les predicacions del calendari franciscà mantenien viu el bateig del sant d'Assis. La premsa del temps ho mostra.⁴⁷

Franciscanes sense franciscans: un nou estil de la vida religiosa de la dona (ss. XVII-XX)

El franciscanisme, que des dels inicis, va originar una espiritualitat per a la dona, en el segle XVII, també a Mallorca, començà a obrir-li portes a una espiritualitat que derivava al servei de la meitat més desafavorida de la humanitat, com és la dona. En donam uns mostres emblemàtiques, que han canviat la història.

Terciàries Franciscanes, a la Pietat

D'una manera sobtada i fora de l'ambient manifestament franciscà, tot just anava a pondre's el segle XVII, apareixen Terciàries Franciscanes, dites també ermitanes, que s'estableixen a la Casa de Nostra Dona de la Pietat de la Ciutat, encara que ben separades en la casa i en l'església homònima,⁴⁸ de les dones penedides que hi vivien des de feia més d'un segle.

L'any 1703 es redactaren, encara no sabem qui, unes constitucions que establien pautes per a la vida, per a l'elecció de càrrecs, etc.

La trajectòria de les ermitanes travessa tot el segle XVIII, i devia se exemplar, per la continuïtat que va tenir.⁴⁹

⁴⁵ J. AMENGUAL I BATLE, *Columna y Antorcha de la Iglesia de Mallorca*. Joaquim Rosselló i Ferrà, Madrid, 1996, pp. 2, 32, 35-38, 40, 52, 59. J. AMENGUAL I BATLE, *El P. Joaquim Rosselló, "Columna i torxa" de l'Església a Mallorca*, (Scripta et documenta, 94), Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011, pp. 32-33.

⁴⁶ AMENGUAL I BATLE, *Columna y Antorcha*, op. cit., pp. 37, 47, 49, 52.

⁴⁷ *Escritos del P. Joaquim Rosselló i Ferrà (1833-1909)*, II, 2 *Sermones*, (1865-1895), 3 *Piadosos ejercicios en honor de los Sagrados Corazones (1891-1901)*, 4 *Escritos diversos*. J. AMENGUAL I BATLE, (ed.), Centenario de la muerte del P. Joaquim Rosselló i Ferrà (Palma, 20 de diciembre de 1909), Fundador de los Misioneros de los Sagrados Corazones de Jesús y María, Mallorca, 2009, Sermones, 19, 108-112.

⁴⁸ R. ROSSELLÓ I VAQUER, *Les cases de Penedides a la Ciutat de Mallorca*, (Jovellanos 9), Ciutat de Mallorca, Llibreria Jovellanos, 1992, p. 21.

⁴⁹ R. ROSSELLÓ I VAQUER-J. BOVER PUJOL, *El sexe a Mallorca. Notes històriques*, II, Mallorca: Miquel Font, 1994, desplegable, després de la p. 352, sobre la pintura de la Casa de la Sagrada Família.

El franciscanisme a Lluçmajor

Tot donant continuïtat a les antigues beguïnes, observarem que en el segle XVIII, a Lluçmajor, prop del santuari de la Mare de Déu de Gràcia, en el Cap-puig, apareixen unes beates, Apol·lònia Noguera, en mig de menestrals i gent ben estant,⁵⁰ i a un altre carrer, hi vivia Sor Pereta Coll, germana d'una clarissa.⁵¹ La beata Joana Company, l'any 1703) elegí sepultura a Lluçmajor, «devant la figura del Beato Ramon Llull»⁵². Se tracta d'una elecció que pot revelar com la tercerola tenia una espiritualitat inspirada en el Beat. La comunitat del Tercer Orde Seglar tenia la capella de la Mare de Déu dels Àngels, en aquest convent. Per l'any 1718 fou visitada per fra Antoni Bordoï, visitador, el qual, amb el procurador del Tercer Orde laïcal, Francesc Constastí, establiren la forma d'entregar l'hàbit als tercerols i a les terceroles. En aquesta avinentesa fou donat l'hàbit a set dones.⁵³

Si avançam en el temps, podem conèixer trets de la vida d'aquestes terceroles, que s'adaptaven a la situació mallorquina, i, expressament a la de Lluçmajor. La Terça Regla acomodava a la condició de penitents que caracteritzava tot l'orde franciscà. Els tercerols i terceroles no abandonaven la família, tot i que intentaven viure com a membres de l'orde a ca seva, o en comunitats, com va ser el cas de Lluçmajor, al llarg d'uns anys, com ho veurem.⁵⁴

En efecte, sor Rosa Company, en el seu testament de dia 7 de juliol de 1794, establia unes clàusules amb les quals pretenia donar continuïtat a la seva deixa, amb la qual donava origen a una comunitat de terceroles franciscanes a Lluçmajor. La casa quedaria sota la direcció del guardià del convent de sant Bonaventura. Aquesta era la voluntat de sor Rosa:

«perquè me voluntat és que tot lo restant perpètuament servesca per la habitació y servitut de las donzellas qui seran admesas en ditas mes casas, tot a direcció y arbitre del Pare Guardià y del Sr. Síndich del Convent que són y per temps seran, a los quals nunch pro tunch nombro y elegesch en administradors de la mia heretat y béns ab aquellas amplas facultats que en mi requirexen y el de admeter en ditas casas las doncellas retiradas que los apareixerà juntament ab el consentiment y parer de la mes antigue que habitarà en ditas casas qui aportará el hàbit de la tercera orde y en cas de no haver de dita orde ells a solas»⁵⁵.

Tercerols de Sa Bassa de Manacor, cases de Caritat

A partir del segle XVIII, tenim les Tercerols Franciscanes de Sa Bassa, de Manacor, fundades dia 28 de setembre l'any 1740 per Sor Rosa Maria Parera, a la qual acompanyava

⁵⁰ FONT OBRADOR, *Historia de Lluçmajor*, V, p. 194.

⁵¹ FONT OBRADOR, *Historia de Lluçmajor*, V, p. 250.

⁵² FONT OBRADOR, *Historia de Lluçmajor*, V, p. 480.

⁵³ FONT OBRADOR, *Historia de Lluçmajor*, V, pp. 506-507.

⁵⁴ FONT OBRADOR, *Historia de Lluçmajor*, V, pp. 533-534.

⁵⁵ FONT OBRADOR, *Historia de Lluçmajor*, V, p. 535. Vegeu els testaments de Sor Rosa, a ARM, Prot. S-494, f. 27 i 31, i el que copiam en part, T-154, f. 95.

la seva amiga Catalina Pasqual. A més dels tres vots religiosos, amb els qual volien servir Déu, es regien per uns estatuts i es dedicaven a l'ensenyament de les nines, especialment mostraven la Doctrina cristiana, atenien a la decència del temple, servien els malalts, i anostrarien les nines en les labors aleshores característiques de la dona.⁵⁶

Aquestes franciscanes es proposaven, entre altres objectius, instruir gratuïtament les nines en la doctrina cristiana⁵⁷. Tenim una preciosa informació del que començava a moure's a Mallorca, d'abast incalculable, sobre tot per a l'alfabetització i també per a la salut pública, abans que els ajuntament hi entrassin amb més força. Llegim de l'obra de Rosa M^a. Parera: Esta Casa es la primera que se ha establerta en la Isla de Germanas Terciàrias de N. P. San Francesch para la instrucció de las miñonas axí en la Doctrina Cristiana com en las labors propias del sexo: y de ella són surtidas las qui han establert semblant enseñanza en las altra vilas, a excepció de la de Lluçmajor.⁵⁸

Les viles a les quals se refereix són: Maria de la Salut (1798), Porreres (1812) Santa Margalida (1812) Montuïri (1833) Son Servera (1852) Valldemossa (1859) Santanyí (1860) Petra (1863)⁵⁹. Per aquestes darrers dates, ja altres congregacions femenines havien entrat en el mateix ministeri, amb esquemes més moderns. Aquella casa es va incorporar a la congregació de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia dia 30 de maig de 1887.⁶⁰ Probablement aquesta unió degué correspondre al pla del bisbe Jacinto M^a. Cervera, a agregar les comunitats que tenien una espiritualitat semblant.⁶¹

Concepcionistes Franciscanes de Sineu

En el monestir de les Concepcionistes Franciscanes de Sineu, per 1778 les monges eren trenta-set, en una època de moltes vocacions, de manera que en certes avinenteses havien

⁵⁶ Cf. A. TRUYOLS, *Sor Rosa M^a. Parera y las Hermanas Terciarias de S. Francisco de Manacor*, Tip. Católica de S. Pizá, Palma, 1922. Vegeu la p. 9. G. FUSTER, *Història de Manacor*, A. CARVAJAL I MESQUIDA (coord.), G. BARCELÓ I BOVER (trad.), J. MASSOT I MUNTANER (pròl.), S. TRIAS MERCANT (post scriptum), (L'Arjau, 2), Palma, Leonard Muntaner, 2006, p. 254.

⁵⁷ TRUYOLS, *Sor Rosa M^a. Parera*, op. cit., p. 7. FUSTER, *Història de Manacor*, op. cit., p. 253.

⁵⁸ Ibid., p. 9, pres de les primeres pp. del *Llibre de las Germanas Terciarias del S. P. S. Francesch de Manacor*.

⁵⁹ P. FULLANA I PUIGSERVER, *La Congregació de Franciscanes Filles de la Misericòrdia. Una congregació moderna. I: Una congregació diocesana mallorquina (1856-1921)*, (Refaubetx, 14), F. COMAS I RUBÍ, (pres.), Palma, Leonard Muntaner, 2003, pp. 24-27, trobareu una bona contextualització de les Mestres de sa Bassa, denominació amb la què eren conegudes les Franciscanes de Manacor. L'aportació cabdal de les Filles de la Misericòrdia Terciàries Franciscanes queda manifesta en aquesta obra. Vegeu, abans, el mateix autor i P.-J. LLABRÉS MARTORELL, *Gabriel-Marià Ribas de Pina (1814-1873)*, Mallorca, 1997, pp. 159, 162, 184.

⁶⁰ FUSTER, *Història de Manacor*, op. cit., p. 254.

⁶¹ J. AMENGUAL I BATLE, «Les agregacions de les cases de la Caritat i altres intervencions dels Bisbes Cervera i Campins», *Comunicació. Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, 68 (1990 [1991]), pp. 61-72.

d'habilitar fins a sis cel·les per allotjar totes les monges.⁶² Poc abans el monestir havia brindat la figura de Sor Elisabet Sabater Noceras (1724-1769), admirada per la seva caritat, paciència i serenor, i per mostrar la seva unió amb el Crist, el qual veia com el seu espòs espiritual.⁶³ De 1782 data el rellotge de sol.⁶⁴

Franciscanes Filles de la Misericòrdia, Mn. Gabriel Marià i Concepció Ribas de Pina: dia 14 de setembre de 1856

Van fundar una congregació amb una finalitat marcada per la minoritat: anar als pobres i als pobles petits, que amb el franciscanisme uneix la Mare de la Misericòrdia. La història d'aquesta congregació, la primera fundada a Mallorca amb abast universal, ha estat recentment elaborada per Pere Fullana Puigserver,⁶⁵ fet que és més positiu que oferir un resum nostre. Diguem que és la institució de més abast del franciscanisme modern a Mallorca, amb ramificacions a Amèrica.

Restauració del franciscanisme masculí

Caputxins

En el procés de restauració de la vida religiosa, el bisbe Jacinto M^a. Cervera y Cervera, l'any 1889 havia pogut animar el retorn dels Ermitans de l'Orde de Sant Agustí, de la província del Nom de Jesús de les Illes Filipines, que començaren a un racó de l'antic convent vora l'església de la Mare de Déu del Socors, i el 1893 eren ja 15 frares.⁶⁶ Com a ambientació per al nostre objectiu, hem d'esmentar com l'Orde dels Predicadors dia 17 de març de 1908 havia rebut del bisbe Pere Joan Campins i Barceló el convent de Sant Vicenç Ferrer de Manacor.⁶⁷

En aquella església que no volia saber res dels ordes religiosos, degut a la seva exempció de l'autoritat episcopal, tanmateix dia 27 de juny de 1906 el bisbe Pere Joan Campins i Barceló concedia l'església de la Immaculada Concepció de Maria als seus antics

⁶² Ll. RIPOLL- J. M. FERRÀ, *Ses monges tancades, El món ignorat dels convents "històrics", de Mallorca*, Palma, 1990, p. 57.

⁶³ J. ROTGER, *Les monges del Palau de Sineu*, Palma s. d. (Pròleg 1945), i Petra (Apòstol y Evangelizador) - Gráficas Miramar, 1982, pp.154-168.

⁶⁴ RIPOLL - FERRÀ, *Ses monges tancades*, op. cit., pp. 57-58.

⁶⁵ *La Congregació de Franciscanes Filles de la Misericòrdia. Una congregació moderna. I: Una congregació diocesana mallorquina (1856-1921)*, (Refaubetx, 14), F. COMAS I RUBÍ (pres.), Palma, Lleonard Muntaner, 2003. II: (1921-1968), Lleonard Muntaner, Palma: 2010.

⁶⁶ J. AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispados de Baleares: Mallorca, Menorca e Ibiza (1590-1939)*, (Instituto de Estudios Hispánicos en la Modernidad. IEHM 5), Madrid, Sínderesis, 2019, p. 463, 7 de novembre de 1893. Vegeu, per a les estadístiques posteriors, 496.

⁶⁷ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispados de Baleares: I*, 472. III visita de Campins, 10-05-1909. Vegeu, per a les estadístiques posteriors, 496.

possessors, els Frares Franciscans Caputxins, dies abans s'havia formalitzat l'agregació dels membres del Tercer Orde de Sant Francesc fundat a Lluçmajor, com ho direm tot seguit.⁶⁸ Les informacions que els bisbes enviaren a partir de 1939, no pesen de ser meres informacions estadístiques.⁶⁹

Els Observants a Petra (1969)

Els franciscans varen haver d'abandonar el convent amb la llei de Desamortització de 1836 i no tornaren a establir-s'hi fins el 1969.

Cal reconèixer que una de les seves gran aportacions ha estat promoure el coneixement del franciscanisme, i, especialment la persona i l'obra de fra Sant Juníper Serra, no gaire coneguda i estimada a Mallorca, degut, en bona part, perquè la seva fama s'escampà en temps de les revolucions del segle XIX.

Aquesta comunitat, arribada especialment de València, va tancar l'any 2018, després de 49 anys de servei.

I des del setembre de 2019 la província de Sant Juníper Serra, de l'Orde Franciscà Menor (OFM) de Mèxic.

84

El Tercer Orde Regular de Penitència, T.O.R.

Tanmateix, vist des de la primera meitat del segle XX, fins al primer quart del XXI, cal dir que el franciscanisme més conegut a Mallorca és el de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia i el dels Franciscans del T.O.R. Per això, atesos els objectius d'aquests congrés, nosaltres apuntarem qualche tret que ha fet reviscolar la minoritat a Mallorca, el que és com una mena de relançar sis segles d'història, paradoxalment mitjançant el Tercer Orde Regular, que mai no havia existit a l'Illa, el qual, amb els anys, arribà a implantar-se en quasi tots els convents desamortitzats, tret el tan significatiu, com el de St. Bernardí de Petra, d'on sortí la vocació de Sant Juníper Serra. Començarem per esmentar el nom i l'ambient del fundador, Antoni Ripoll, i tot prescindint de moltes referències, solament donarem aquelles que no són tan conegudes.

⁶⁸ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispos de Baleares*, I, 472, III visita de Campins, 10-05-1909. Vegeu, per a les estadístiques posteriors, 496.

⁶⁹ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispos de Baleares: Mallorca, Menorca e Ibiza*. II, (1939- 1958). (Colección Instituto de Estudios Hispánicos en la Modernidad. IEHM 19), Madrid Sínderesis, 2021, pp. 76, 136, 178, 218. A la 95 esmenta els censors de llibres, entre els quals s'hi compta qualche caputxí.

*Terciaris Franciscans de Lluçmajor*⁷⁰

Antoni Ripoll Salvà

Fra Antoni Ripoll Salvà, nascut a Lluçmajor, Mallorca, el 1844 i traspassat a Artà, Mallorca, el 1916, fou el fundador el 1893 del Tercer Orde Regular de Sant Francesc a Espanya. Abans, l'any 1877 fundà una comunitat laïcal en el convent franciscà de Sant Bonaventura de Lluçmajor. Estudià (1882-85) teologia al Seminari Conciliar de Sant Pere de Mallorca, i el 1885 s'ordenà prevere. Entre tant havia ingressat, dia 21 d'octubre de 1883, en el noviciat de l'Oratori Parve de Sant Felip Neri, que era el principal centre d'espiritualitat de la societat mallorquina, i del mateix clergat.⁷¹ El 1893 la comunitat que havia fundat a Lluçmajor es constituí en Congregació del Tercer Orde Regular de Sant Francesc (TOR) i professà (1894) després d'un any de noviciat. Residí al convent de Sant Bonaventura de Lluçmajor (1877-97, 1906-1911) i a Sant Antoni de Pàdua, d'Artà (1897-1906, 1911-1916).

Si dia 27 de juny de 1906 el bisbe Pere Joan Campins i Barceló concedia l'església de la Immaculada Concepció de Maria als seus antics possessors, els Frares Franciscans Caputxins, dies abans s'havia formalitzat l'agregació dels membres del Tercer Orde de Sant Francesc fundat a Lluçmajor, al Tercer Orde Regular, en virtut del rescripte de la Congregació de Bisbes i Regulars de dia 7 tot formant província de Mallorca.⁷²

La revista el *Heraldo de Cristo*, en el seu número inaugural, de dia primer de març de 1909, en un article de fra P.J.C., que porta el títol «Obra de actualidad», pp. 2-4, exposava l'actualitat del Tercer Orde Regular, comparava a la de l'Evangeli. Amb expressions agosarades, atribuïa una durabilitat perpetua al Tercer Orde, com la que, a semblança de l'Evangeli, la tenen el Primer i Segon Orde. La mateixa revista, p. 4, seguia publicant l'«Himne del Terciari Franciscà», compost per la poeta Maria Antònia Salvà, que comença amb l'estrofa:

«¡Oh Sant dolcíssim, flor de l'Umbria,
Seràfich Pare Francesch d'Assís!
L'orde tercera, qu'en Vós confia,
Duis-la a Maria
L'augusta Reyna del Paradís!»

⁷⁰ P. XAMENA Fiol-F. RIERA, *Història de l'Església a Mallorca*, (Els Treballs i els Dies, 29), Mallorca, Moll 1986, p. 358.

⁷¹ AMENGUAL I BATLE, *Columna y Antorcha*, op. cit., pp. 222-223. AMENGUAL I BATLE, *El P. Joaquim Rosselló, «Columna i torxa»*, 76. Vegeu 101-103. P. FULLANA a N. SASTRE, i P. FULLANA-S. TABERNER, (cols.), *Cien años de presencia de la T. O. R. en España y sus fundaciones en América 1893-1993*, Centenario de los Franciscanos de la Tercera Orden Regular de Penitencia en Mallorca. [Palma de Mallorca, 1993], 39. P. FULLANA I PUIGSERVER, *Història de la Província Espanyola del Tercer Orde Regular de Sant Francesc*, I, (1878-1922); II (1922-1937), J. PUIGSERVER (pres.), *Franciscans del Tercer Orde Regular*, Mallorca, 2013, pp. 51-52.

⁷² AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispos de Baleares*, I, 9, 472, III visita de Campins, 10-05-1909.

La minoritat: Senzillesa i popularitat dels franciscans

Malgrat no caigui sota l'esguard de l'historiador, consideram que a l'hora en què en aquesta aportació hem arribat al Tercer Orde Regular de la Penitència, històricament el més important és atansar-nos a com els franciscans mallorquins del segle XX han actualitzat la manera d'entendre l'Evangeli que va caracteritzar Sant Francesc, que nosaltres hem volgut veure condensada en el que Raoul Manselli tipifica com a minoritat.

La societat del segle XX ben poc s'assembla a la del segle XIII, però la minoritat és prou versàtil perquè les formes evangèliques emergeixin i siguin significatives.

D'aquesta manera podem recollir que la senzillesa dels franciscans del Tercer Orde els ha fet populars i propers. No ens trobam preparats per analitzar quin grau de clericalisme s'hagi manifestat en aquesta comunitat, però podem dir que la senzillesa i l'encarnació en el poble la posen en camí per ser més evangèlics que clericals, més menors que superiors.

En aquest punt crec que pot ser útil atendre el que els bisbes de Mallorca han informat a la Santa Seu en les seves relacions quinquennals en les visites *ad limina*., tot i que avançarem que es tracta de valoracions generals, que pertanyen a la resta d'instituts religiosos, des de quan es començaven a fer-se presents a la darrerria del segle XIX, quan els instituts masculins adquirien una certa entitat.

Just acabat de constituir el Tercer Orde de Sant Francesc, el bisbe Jacinto M^a. Cervera y Cervera enviava la seva relació, amb data de 7 de novembre de 1893, en la qual feia la presentació dels nous frares en aquests termes:

«Finalment, en la principal ciutat d'aquesta diòcesis, fa alguns mesos va ser inaugurada una comunitat de barons del Tercer Orde de Sant Francesc d'Assís, en una part del cenobi i en l'església que un temps va ser dels Frares Conventual del mateix Sant Fundador. Aquests germans, els quals sense rendes pròpies, es sustenten amb les almoines dels pietosos fidels, a més de les obligacions del propi institut, es dediquen a l'educació religiosa des infants i a la seva instrucció, sobre tot d'aquells que desitgen inscriure's en la milícia clerical, i cada dia es recullen els fruits d'un tan benemèrit institut»⁷³.

⁷³ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispados de Baleares*: I, 463. La traducció és nostra. Per la importància del text, el transcrivim seguidament: *Postremo inaugurata fuit aliquot retro mensibus apud praecipuum ex hujus diocesis oppidum Communitas virorum Tertii Ordinis Sancti Francisci Assinatis, in parte Caenobii et in Ecclesia olim Fratrum Conventualium ejusdem Sancti Fundatoris. Hi sodales, qui absque propriis redditibus sed piorum fidelium eleemosynis sustentantur, praeter sui Instituti obligationes, dicantur religiosae puerorum educationi et instructioni, prasertim eorum qui clericali militiae adscribi cupiunt, uberesque in dies colliguntur fructus ex tam benemerito Instituto*. Vegeu, per a les estadístiques posteriors, 496.

Si deixam de banda la inexactitud d'esmentar els Conventuals en lloc dels Observants, direm que el bisbe Cervera recollia trets molt clars de la que diem minoritat. I no volem passar per malla la pastoral que aquells fundadors del Tercer Orde a Mallorca exercien amb els aspirants al seminari de Sant Pere de Mallorca, doncs no sovintejaven els acompanyadors espirituals. Els franciscans, al mateix que els altres ordes religiosos son elogiats pel bisbe Rigobert Domènech, en la relació de dia 24 de setembre de 1917, per la seva tasca en educar els joves en els bons costums.⁷⁴ L'any 1932, dia 21 de febrer, en mig de les sotragades de la II República, formalment acceptada pel bisbe Josep Miralles Sbert, informava genèricament sobre el bon capteniment dels religiosos, els quals portaven vida comú, exceptuats els jesuïtes, que acabaven de ser expulsats.⁷⁵

Malgrat sigui solament a títol de fer el llistat, Miralles esmenta les Joventuts Seràfica i Antoniana.⁷⁶

Si ja en el primer número de l'*Heraldo de Cristo* esmentat, hi llegim la «Circular que el Venerable Directorio de la Hermandad de Terciarios de S. Francisco en Palma, ha dirigido a las demás hermandades Terciarias de la Isla», p. 4-5, signada per Fra Bartomeu Salva, no ometrem la referència a la llista de llocs, segons el bisbe Rigobert Domènech informava a Roma, en els quals l'any 1917 hi havia.

Confraria de Terciariis de Sant Francesc, amb els seus membres

Palma, St. Fc.	1.440	Costitx	161	Porreres	430	Santanyí	659
Algaida	222	Inca	2.000	Randa	146	Ses Salines	412
Andratx	32	Lloseta	289	S'Alqueria	237	Sineu	331
Artà	607	Felanitx	60	Sa Pobla	455	Sóller	140
Bunyola	526	Llubí	674	Senselles	195	Vilafranca	460
Calvià	42	Llucmajor	550	Sant Juan	340	Ariany	385
Campanet	360	Maria	342	S. Llorens	57	Biniali	50
Campos	1002	Montuïri	295	Sta. Eugènia	150	Ca's Concos	40
Consell	185	Muro	400	Sta. Margalida	124	Calonge	172
		Petra	100			Total	14.070

⁷⁴ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispados de Baleares*: I, 530. Cf. 538 sobre el col·legi d'Inca, 590, al qual s'hi afegeixen els de Palma, Artà, Llucmajor, La Porciüncula i Cura. Vegeu, per a 1932, 627.

⁷⁵ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispados de Baleares*: I, 627.

⁷⁶ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispados de Baleares*: I, 627.76676t

En les relacions posteriors a la Guerra dels Tres anys, poques referències podem extreure, tret de les estadístiques,⁷⁷ i dels esments a la Joventut seràfica.⁷⁸ Una aportació nova, malgrat les revistes començassin abans, és que Miralles enumera la revista *El Eco Franciscano*,⁷⁹ però ometia el *Heraldo de Cristo*, que es publicava des del dia primer de març de 1909. Ens preguntem si no era una confusió amb la publicació mensual del mateix títol que, des de 1883, es publicava en el convent de *San Francisco de Lugo*. Suposam que, com que no contenia cap revista amb titularitat diocesana, la relació del bisbe Juan Hervás Benet omet per complet aquest llistat.

Ministeri de confessió i acompanyament

Vers aquesta popularitat hi han contribuït dos ministeris que han caracteritzat les esglésies conventuals del T.O.R., que han estat, l'un l'atenció al confessorari, que és sacramental, i el que li és concomitant, el de l'acompanyament. És prou experimentat que el sacrament de la reconciliació, en la forma tradicional, per tant, en la que l'han celebrat els franciscans, avui és cada vegada més en desús, en part per deformacions, fins i tot teològiques, per les que ha passat, i a causa de la mentalitat més secularitzada de la societat, en la qual la consciència de pecat ha canviat, i fins i tot desaparegut, i en la qual la mediació de l'Església no hi ha trobat el lloc adient. L'excés de inquisicions i rigorismes s'hi ha manifestat. Però nosaltres volem recollir la infinitat de les consolacions espirituals i psicològiques que ha produït, tot esperant que l'Església trobi una forma renovada per celebrar-lo. No serà la segona vegada que en la història això ha esdevingut. Cal meditació de la Paraula, del Déu ric en misericòrdia, i de psicologia i pedagogia. Són elements teològics, que un historiador coneix de l'observació històrica.

L'acompanyament en els processos espirituals també ha caracteritzat el TOR. Encara en els centres escolars és possible sortir a camí als infants i als adolescents.⁸⁰

I no en parlem dels camps oberts que són les Joventuts Seràfica i Antoniana, que de qualque manera es mantenen i a vegades reviscolen.

⁷⁷ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispos de Baleares*, II, 76, 115, 136, 178, 218.

⁷⁸ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispos de Baleares*, II, 113, 168, 210.

⁷⁹ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispos de Baleares*, II, 115, 168, 210.

⁸⁰ AMENGUAL I BATLE, *Visitas ad limina de los obispos de Baleares*, II, 76, 136, 178, 218. A la 95 esmenta els censors de llibres, entre els quals s'hi compta qualque franciscà, vora preveres seculars i altres religiosos.

Associacionisme laïcal

El franciscanisme del segle XX ha estat obedient als signes del temps, a l'hora que enganxava amb la tradició secular, quan ha contagiats el seu carisma amb el laïcat. En donarem unes seques informacions.

Joventut seràfica

La Confraria de Penitents de la Joventut Seràfica de Lluçmajor és una associació de fidels de l'Església catòlica que té com a seu l'Església de Sant Bonaventura de Lluçmajor, Mallorca.

L'actual confraria és un vestigi de l'antiga associació de la Joventut Seràfica que l'any 1920 ja funcionava.

La Confraria de Penitents de la Joventut Seràfica venera especialment la imatge de la Caiguda de Jesús.

L'any 1930, tingué lloc la Fundació de la Confraria de la Joventut Seràfica de Sant Francesc, a la ciutat de Palma, pel Pare Miquel Alorda (T.O.R.).

Joventut antoniana

El caputxí Fra Atanasi de Palafrugell va instaurar la Confraria Joventut Antoniana l'any 1928, que comptava 25 membres, com a llavor de franciscanisme laïcal, en torn del convent caputxí.

La missió exterior

La missió a l'estil de Sant Francesc, del Beat Ramon Llull, de Fra Llinàs, de Sant Juníper Serra i de fra Antoni Oliver s'han obert al Matto Grosso del Brasil, a Mèxic, i als Andes del Perú, i la presència del TOR ha arribat a la Índia, a EE. UU., i ha remogut l'Orde a Croàcia, a Itàlia, etc. Necessàriament ens hem de remetre a les informacions que presenta fra Nicolau Sastre, per no allargar-nos, i perquè no podem completar-les. Caldrà en aquesta secció llençar l'esguard a la Península Ibèrica i a Roma, per tal d'atansar-nos a la irradiació del franciscanisme mitjançant el T.O.R. en la contemporaneïtat.⁸¹

Carisma de servei a l'ensenyament: St. Francesc, Inca, Lluçmajor, Artà i a Madrid

Al menys en aquestes poblacions els franciscans han actualitzat el compromís que la tradició va desenvolupar en el segle XVII i XVIII, actualitzant-lo fins a la època de la informàtica,

⁸¹ SASTRE, *Cien años de presencia de la T. O. R. en España y sus fundaciones en América: 1893-1993*, op. cit., pp. 133-314.

transmetent un humanisme cristià tenyit de la senzillesa i simpatia del frare d'Assís. Durant decennis els seus col·legis foren l'única porta d'accés al batxillerat a la Part Forana.

Museus, lul·lisme i ciències

Contemporàniament el Santuari lul·lià de la Mare de Déu de Cura enllestia un museu lul·lià, tot exposant exemplars bibliogràfics de la tradició mallorquina de la coneixença i, malauradament, també defensa científica del Beat Ramon, que ja el papa Benet XIV, en el segle XVIII va reconèixer com a *sanctus martyr*,⁸² gràcies en bona part als franciscans. D'aquí que l'entroncament dels frares del T.O.R. amb aquesta herència hagi estat fecund.⁸³

Esmentem fra Miquel Colom, (Bunyola, 1900-Palma 1999), que morí als 98 anys, i que fou l'autor del *Glossari General Lul·lià*, I-V,⁸⁴ entre d'altres obres.

Com a servei a la formació cristiana des del carisma franciscà l' *Heraldo de Cristo*⁸⁵ ha contribuït força la revista dels frares del T.O.R. que hem ja esmentat, i que amb bon encert han informatitzat els seus propietaris, com a manera de mantenir-ne el caliu popular.

Fra Rafel Ginard Bauçà, va néixer dia 27 juliol 1899 a Sant Joan (Mallorca). Rafael Ginard i Bauçà (†Artà, 15-10- 1976) va ser un gran folklorista, que arribà a recollir milers de gloses populars que va editar en els quatre volums del *Cançoner popular de Mallorca*, a més de publicar innumbrables articles en l' *Heraldo de Cristo*, quatre volums,⁸⁶ revista que li va dedicar un número especial, pel novembre de 1976, amb ocasió de la seva defunció.

I acabem aquesta brevíssima secció tot recordant el museu de la Porciúncula, amb les seves principals seccions d'etnologia i de numismàtica, que els franciscans saberen crear i han conservat, malgrat els mitjans actuals siguin molt eficaços i atraients.

Pastoral litúrgica: fra Antoni Martorell i fra Francesc Batle

Potser que encara no hàgim copsat la transcendència del que va ser el concili Vaticà II, però una de les seves decisions va ser emprendre una reforma litúrgica, avui aturada. Quan això esdevenia, el montuïrer fra Antoni Martorell (1913-2009) entrava en la seva maduresa,

⁸² AMENGUAL I BATLE, *Ramon Llull, Sanctus Martyr mallorquí. La reivindicació de Benet XIV*, (El quadern gris. C. B.), Palma, Llibres Ramon Llull, 2014.

⁸³ P. ROSSELLÓ BOVER, «Los franciscanos de Mallorca y el lulismo durante la posguerra: la aportación de Rafel Ginard Bauçà, Miquel Colom Mateu y Miquel Tous Gayà», *Archivo Ibero-Americano*, 76, 282 (2016), pp. 319-344.

⁸⁴ Moll: Mallorca, 1982-1985.

⁸⁵ P. FULLANA I PUIGSERVER, «Impremtes i publicacions periòdiques, instruments educatius del moviment franciscà a Mallorca durant la Segona República», *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, 12 (juliol-desembre, 2008), pp. 127-140.

⁸⁶ Moll: Mallorca, 1966-1974.

de manera que un servidor, abans del concili, encara va ser a temps a poder cantar a l'*Schola Cantorum* de la Mare de Déu de Lluc, anys després d'haver estat blauet. Vaig conèixer a Roma el P. Martorell, i en l'església de Mallorca hem pogut peregrinar i celebrar amb les seves melodies i lletres.⁸⁷

Fra Francesc Batle Pons és encara un mestre popular del cant litúrgic, que ajuda a interioritzar la pregària dels cristians, servei que continua el cant de la creació de St. Francesc.⁸⁸

Ensenyament en el CETEM

Quan es van reunir el Seminari de Sant Pere de Mallorca, i els escolasticats dels Clergues Regulars Teatins i del T.O.R., formant el Centre d'Estudis Superiors Eclesiàstics (CESE) transformat en Centre d'Estudis Teològics de Mallorca, (CETEM), amb una acta formal, signada pel bisbe de Mallorca i els provincials dels ordes respectius, dia 11 de juny de 1970,⁸⁹ també amb els anys hi passaren com a professors fra Sebastià Taberner, fra Salvador Cabot, fra Bernat Nebot, entre d'altres, els quals aportaren el fruit de la seva qualificada formació, en diverses especialitats, com l'antropologia, la teologia, la teologia moral.

La historiografia: una manera de transmetre la minoritat

Si anam a les palpentes quan caminam vers els inicis de la minoritat franciscana a Mallorca són, tanmateix el TOR i el franciscanisme a Mallorca han reeixit a organitzar uns arxius envejables i a conrar una historiografia del TOR i de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia elaborada amb criteris moderns, envejables. No m'hi detindré més, perquè amb seny els organitzadors d'aquest Congrés li han fet un lloc. Però manifestaré que, en la nostra època secularitzada, que no necessàriament ha de ser irreligiosa i anticristiana, la minoritat serà coneguda i fins i tot seguida per la difusió historiogràfica. La història del franciscanisme és quasi contemporània del mateix Sant Francesc. El franciscanisme esdevé immediatament narratiu i comunicador amb tota la societat.

⁸⁷ Em permet reenviar el lector a aquest enllaç: http://miquelcinema.blogspot.com/2012/08/antoni-martorell-miralles-montuiri_15.html

⁸⁸ J. BOVER PUJOL-J. PARETS I SERRA, «Bibliografia de la música impresa d'autors inquers o referent a Inca», *XII Jornades d'Estudis Locals*, Inca, Ajuntament [d.l. 2012], pp. 217-235, esp. 218-220.

⁸⁹ *Centre d'Estudis Teològics de Mallorca. XXVè Aniversari, 1970-1995*, Mallorca, 1995, pp. 41-42.